

TERESA CZYŻ

PROCESY PRYWATYZACJI W MIASTACH WOJEWÓDZTWA POZNAŃSKIEGO

Wstęp

W okresie radykalnych przemian systemu politycznego i gospodarczego w Polsce, istotnym impulsem rozwoju jest prywatyzacja w gospodarce, która stanowi jeden z warunków skutecznego przejścia do gospodarki rynkowej.

Procesy prywatyzacji mają różne formy, zachodzą ze zmienną siłą w poszczególnych gałęziach gospodarki, wykazują różną skalę przestrzenną.

Prywatyzacja odniesiona do działań w obrębie sektora państwowego, czyli prywatyzowanie przedsiębiorstw państwowych jest kształtowana polityką makroekonomiczną i programem państwa (wraz z regulacjami prawnymi) oraz wewnętrznymi problemami społecznymi kraju.

Prywatyzacja w gospodarce ujęta jako rozwój nowych małych i średnich przedsiębiorstw jest silnie zróżnicowana przestrzennie w skali kraju. Na rozwój tej formy prywatyzacji oddziałują czynniki regionalne i lokalne związane m.in. z kształtowaniem się prywatnej inicjatywy i przedsiębiorczości. Kreatywność i tzw. klimat przedsiębiorczości, czyli skłonność do podejmowania nowej działalności, ryzyka, innowacji, wynikają z tradycji historyczno-kulturowych, z funkcjonowania różnych specyficznych instytucji, ale mogą być również efektem dotychczasowej organizacji produkcji. Wieloletnie doświadczenia wielkoprzemysłowej produkcji w niektórych regionach czy miastach i wiążące się z tym zazwyczaj usztywnienie stosunków pracy i wykonywanych zadań, przyzwyczajenie do tradycyjnych systemów zarządzania tworzą środowisko nieodpowiednie dla rozwoju prywatnej przedsiębiorczości, tj. pozbawione elastyczności w zakresie podejmowania działalności gospodarczej.

Celem niniejszego opracowania jest analiza prywatyzacji gospodarki w miastach regionu poznańskiego i jej skutków społeczno-gospodarczych. Jest ona poprzedzona rozpoznaniem specyficznych cech procesów prywatyzacji w gospodarce Polski i w gospodarce całego regionu poznańskiego.

1. Prywatyzacja gospodarki w Polsce

W 1989 roku w warunkach kryzysu rozpoczęto w Polsce działania zmierzające do transformacji systemu gospodarczego i tworzenia mechanizmu

rynkowego. Transformacja prowadzi do restrukturyzacji gospodarki, której ważnym składnikiem są zmiany struktury własnościowej gospodarki.

W latach 1990 - 1992, tj. w pierwszej fazie transformacji gospodarki, nastąpiła szybka prywatyzacja mniejszych jednostek gospodarczych, szczególnie w handlu i usługach. Powstały nowe podmioty gospodarcze sektora prywatnego w postaci małych zakładów prowadzonych przez osoby fizyczne (zatrudniające do 5 pracowników) oraz większe firmy, będące własnością osób prawnych, głównie reprezentowane przez spółki krajowe i zagraniczne. W tym okresie liczba podmiotów gospodarczych pierwszego typu wzrosła z 1.1 mln do 1.6 mln, natomiast drugiego typu zwiększyła się z 35 tys. do 70 tys.

W ramach przekształceń własnościowych w okresie od sierpnia 1990 r. do końca 1992 r. prywatyzacją objęto 2 387 przedsiębiorstw państwowych (tj. około 25%). W tym czasie 481 przedsiębiorstw państwowych przekształcono w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa (z których 49 sprywatyzowano drogą kapitałową), 1 474 przedsiębiorstwa postawiono w stan likwidacji, 432 państwowe gospodarstwa rolne przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa¹. Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych natrafiła na duże trudności (brak kapitałów, opór społeczny) i miała zbyt powolny przebieg. W 1993 roku przewiduje się przyspieszenie tempa prywatyzacji dużych przedsiębiorstw państwowych w związku z oczekiwaną realizacją rządowego Programu Powszechnej Prywatyzacji i utworzeniem Narodowego Funduszu Inwestycyjnego. Jak informuje resort przekształceń własnościowych w I półroczu 1993 roku sprzedano już w drodze prywatyzacji 23 spółki.

W latach 1990 - 1992 liczba zatrudnionych w sektorze prywatnym gospodarki (łącznie z rolnictwem indywidualnym) zwiększyła się z 8.2 mln do 9.3 mln osób, przy równoczesnym spadku ogólnej liczby pracujących w gospodarce z 16.5 mln do 15.9 mln osób. W tym okresie udział sektora prywatnego w ogólnej liczbie pracujących wzrósł z 50% do 58%, natomiast liczony bez rolnictwa indywidualnego — z 34% do 44%². W 1992 roku w sektorze publicznym pracowało 6.6 mln osób, natomiast w gospodarce prywatnej (bez rolnictwa indywidualnego) — 5.3 mln osób.

W układzie działów gospodarki najsilniejszy rozwój sektora prywatnego występuje w handlu, budownictwie, przemyśle. Pod koniec 1992 roku 90% obrotów handlu detalicznego, 77% produkcji budowlano-montażowej, 31% produkcji przemysłowej, przypadło na sektor prywatny.

Prywatyzacja ma wymiar przestrzenny. Najsilniejszy rozwój sektora prywatnego, wyraźnie związany z budowaniem sektora prywatnego od podstaw, dokonał się w czterech województwach o charakterze dużych aglomeracji miejsko-przemysłowych: warszawskim, katowickim, poznańskim, gdańskim, które skupiały w 1991 r. 19% ogółu pracujących w sektorze prywatnym w Polsce. W tych województwach 40 - 52% pracujących w sektorze prywatnym stanowili pracujący w małych zakładach (do 5 zatrudnionych) przy średnim krajowym odsetku - 29%. Równocześnie te 4 województwa skupiały 45% liczby spółek krajowych i 55% spółek *joint ventures*.

¹ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rok 1992. GUS, Warszawa 1993, s. 59.

² Do 1990 roku sektor prywatny obejmował około 10% ogólnego zatrudnienia poza rolnictwem.

2. Procesy prywatyzacji w gospodarce województwa poznańskiego

Województwo poznańskie w momencie startu reformy gospodarczej wyróżniało się w strukturze regionalnej Polski względnie korzystnymi warunkami początkowymi i odznaczało się większymi szansami na pozytywne efekty transformacji gospodarczej w porównaniu z innymi województwami. Zróżnicowana struktura gospodarcza (przemysłowo-rolniczo-usługowa), wysoki stopień urbanizacji, kondycja adaptacyjna przemysłu, tradycyjnie wysoka efektywność gospodarowania w rolnictwie indywidualnym i uspołecznionym, zaczątki sektora prywatnego w przemyśle i usługach, względnie wysoki poziom życia, zadecydowały o znacznej odporności tego województwa na kryzys lat 80-tych. Jako region, w którym tradycje gospodarki rynkowej przetrwały w lepszym stanie poznańskie w pierwszej fazie transformacji gospodarczej charakteryzowało się szybszym tempem rozwoju sektora prywatnego w porównaniu z innymi regionami Polski.

Należy zaznaczyć, że studia analityczne procesów prywatyzacji gospodarki regionalnej i lokalnej natrafiają na zasadniczą trudność, jaką jest brak odpowiednich danych statystycznych. Jedynym oficjalnym źródłem informacji o stopniu prywatyzacji jest statystyka podmiotów gospodarczych wg form własności w postaci rejestru w systemie REGON³. Stąd też w niniejszym opracowaniu w analizie procesów prywatyzacji w skali regionalnej i w układzie miast za wskaźnik przyjmuje się liczbę podmiotów gospodarczych w sektorze prywatnym. Wskaźnik taki nie w pełni oddaje natężenie procesu prywatyzacji.

W 1990 roku w ogólnej liczbie 16 tys. podmiotów gospodarczych województwa poznańskiego (zarejestrowanych w systemie REGON) jednostki prywatne stanowiły 77% (patrz tab. 1). Gwałtowny wzrost liczby podmiotów gospodarczych aż do 42 tys. w 1992 roku, dokonał się poprzez zwiększenie liczby podmiotów prywatnych i doprowadził do wzrostu udziału sektora prywatnego do 94%.

Tabela 1
Podmioty gospodarcze w województwie poznańskim (w systemie REGON)

	Ogółem	Sektor prywatny	Miasta				Gminy	
			Ogółem	Sektor prywatny	Poznań		Ogółem	Sektor prywatny
					Ogółem	Sektor prywatny		
1989	7 366	–	–	–	–	–	–	–
1990	16 115	12 379	13 664	10 748	10 342	8 408	2 451	1 631
1991	25 282	23 311	21 540	20 131	15 987	15 186	3 742	3 180
1992	42 439	40 059	35 469	33 725	23 903	22 839	6 970	6 334

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa poznańskiego, 1990, 1991, 1992. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu.

³ W dodatku statystyka ta w zakresie zakładów prywatnych prowadzonych przez osoby fizyczne nie jest pełna, ponieważ zgłaszanie do rejestru REGON zakładów osób fizycznych nie ma charakteru obligatoryjnego. Przykładowo: struktura sektora prywatnego w województwie poznańskim wg rejestru w systemie REGON w 1991 roku przedstawiała się następująco. Sektor prywatny obejmował 23 311 podmiotów gospodarczych, na które składały się 4 222 przedsiębiorstwa osób prawnych oraz 19 089 zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w REGON-ie, stanowiących tylko 25% całkowitej liczby tego rodzaju podmiotów w województwie poznańskim (75 669 jednostek wg Urzędu Skarbowego).

Rozwój sektora prywatnego w województwie poznańskim był, podobnie jak w całej Polsce, nie tylko rezultatem powstania nowych zakładów, ale również skutkiem reprivatyzacji oraz prywatyzacji zakładów państwowych. Jednak pod względem zaawansowania procesu prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych województwo poznańskie znajduje się na średnim poziomie krajowym. W województwie poznańskim sprywatyzowano (lub znajduje się w trakcie prywatyzacji) 66 przedsiębiorstw, co stanowi 23.5% liczby przedsiębiorstw państwowych w tym województwie w 1992 roku⁴.

Rozwój sektora prywatnego w województwie poznańskim związany jest głównie z powstawaniem nowych podmiotów gospodarczych. W strukturze sektora prywatnego (zarejestrowanego w systemie REGON) w województwie poznańskim małe zakłady osób fizycznych (do 5 zatrudnionych) stanowiły w 1990 roku - 76%, w 1991 roku - 82% ogółu podmiotów gospodarczych. Tempo wzrostu ogółu prywatnych podmiotów gospodarczych w województwie poznańskim wynosiło w latach 1990 - 1992 — 323%, przy wzroście liczby większych firm prywatnych (reprezentowanych głównie przez spółki krajowe, *joint ventures*, spółdzielnie) tylko o 158%⁵.

W strukturze branżowej sektora prywatnego w 1991 roku najliczniejszą grupę stanowią podmioty prowadzące działalność handlową (46%), następnie zakłady przemysłowe (21%) i budowlane (10%). W 1991 roku 82% wartości obrotów handlu detalicznego, 65% wartości produkcji budowlano-montażowej i 40% wartości sprzedanej przemysłu przypadało w województwie poznańskim na sektor prywatny.

3. Charakter i przebieg prywatyzacji gospodarki w miastach województwa poznańskiego

Województwo poznańskie wykazuje stosunkowo wysoki stopień urbanizacji. W ogólnej liczbie ludności województwa udział ludności miejskiej wynosił w 1991 roku - 71% (w kraju - 62%). Znaczny jest również ze względu na miasto Poznań (598 tys. mieszkańców) udział ludności wielkomiejskiej (62% ogółu ludności miejskiej). Poza Poznaniem województwo poznańskie liczy 33 miasta (ryc. 1). Są to przeważnie miasta małe (22 miasta do 10 tys. mieszkańców). Prymat Poznania nad pozostałymi miastami jest silnie zaznaczony. Drugie co do wielkości miasto województwa — Gniezno (70 tys. mieszkańców) jest 8 razy mniejsze od Poznania.

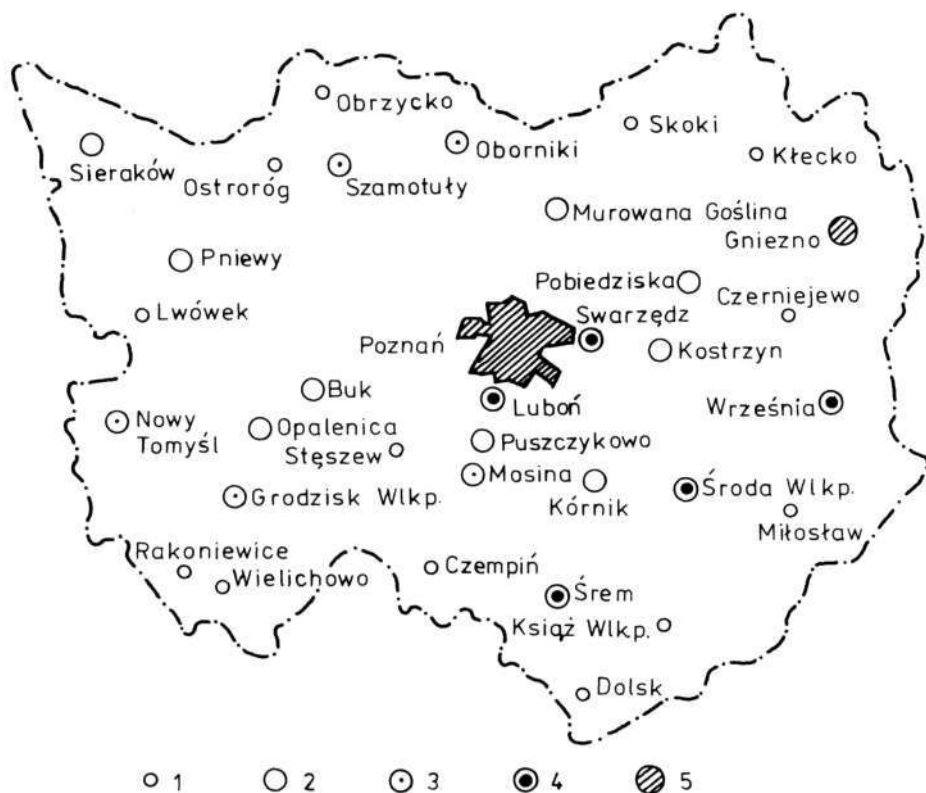
W koncentrycznym układzie rozmieszczenia miast wokół Poznania można wyróżnić trzy strefy⁶. W strefie pierwszej, podpoznańskiej rozwinęły się miasta wchodzące w skład aglomeracji poznańskiej: Luboń, Swarzędz, Puszczykowo, Mosina. W drugiej strefie występują małe miasta z tzw. "cienia" wielkiego miasta: Murowana Goślina, Pobiedziska, Kostrzyn, Kórnik, Stęszew, Buk. W trze-

⁴ *Biuletyn Statystyczny*, nr 2, 1993, GUS, Warszawa.

⁵ *Podmioty gospodarcze w województwie poznańskim w latach 1990- 1991*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu, 1992.

⁶ Według R. Domańskiego, *Przestrzenna organizacja rozwoju regionalnego*, KPZK PAN, Studia, 93, Warszawa 1987.

ciej strefie, najbardziej zewnętrznej, rozwinęły się subregionalne ośrodki miejskie. Są one powiązane z Poznaniem, ale mają także własne obszary wpływów z małymi miastami. Do ośrodków subregionalnych należą: Gniezno, Września, Środa, Śrem, Nowy Tomyśl, Grodzisk Wielkopolski, Szamotuły, Oborniki. Poznań, miasta aglomeracji, ośrodki subregionalne pełnią funkcje przemysłowo-usługowe, przemysłowe (Luboń, Swarzędz, Śrem), usługowe (Puszczykowo). Małe miasta mają charakter usługowo-przemysłowy lub usługowo-rolniczy.

Ryc. 1. Rozmieszczenie miast w województwie poznańskim

Liczba ludności miast: 1 – poniżej 5 000, 2 – 5 000 - 10 000, 3 – 10 000 - 20 000,
4 – 20 000 - 50 000, 5 – 50 000 - 100 000

Procesy prywatyzacji w województwie poznańskim dokonują się głównie w miastach. W latach 1990 - 1992 87% - 84% prywatnych podmiotów gospodarczych było zlokalizowanych w miastach województwa poznańskiego (tab. 1).

Procesy prywatyzacji gospodarki w miastach regionu poznańskiego są ujmowane jako główny czynnik restrukturyzacji miast w latach 1990 - 1992. Badanie tych procesów w niniejszej pracy polega na sformułowaniu i weryfikacji pięciu wstępnych hipotez.

Hipoteza 1. Ożywienie gospodarcze związane z procesami prywatyzacji gospodarki odgrywa istotną rolę w zmniejszaniu rozpiętości w rozwoju gospodarczym miast regionu poznańskiego.

Istotnym przejawem, zachodzących w układzie miast województwa poznańskiego przemian, jest pojawienie się nowych podmiotów gospodarczych, zwłaszcza w sektorze prywatnym. Wysokie i zróżnicowane w układzie miast tempo wzrostu liczby podmiotów gospodarczych prowadzi do pozytywnych zmian w nasyceniu działalnością gospodarczą poszczególnych miast.

W latach 1990 - 1992 przy 2.5-krotnym wzroście liczby podmiotów w całym układzie miast wskaźnik dynamiki liczby podmiotów w poszczególnych miastach przyjmuje wartości od 200% do 800% (tab. 2). Równocześnie stopień nasycenia miast podmiotami gospodarczymi, mierzony wykładnikiem lokalizacji, utrzymuje duży zakres zmienności (od 2.0 do 0.25)⁷. Jednak w wyniku szybkiego wzrostu liczby podmiotów w układzie zwiększyła się znacznie liczba miast o proporcjonalnym związaniu liczby podmiotów z liczbą ludności lub nawet o "nadmiarze" podmiotów (z 30% do 65% ogólnej liczby miast). "Niedobór" podmiotów utrzymuje się w 10 małych miastach (do 10 tys. mieszkańców) o funkcjach usługowo-rolniczych i usługowo-przemysłowych oraz w 2 średnich miastach układu: Gnieźnie i Wrześni z gospodarką przemysłowo-usługową⁸.

Wykładnik lokalizacji podmiotów gospodarczych w miastach jest również wskaźnikiem dostępu do miejsc pracy. Fakt mniejszej możliwości korzystania z szans zatrudnienia w miastach wykazujących "niedobór" podmiotów potwierdza występująca w tych miastach wysoka w skali regionu stopa bezrobocia (powyżej 10%). Wyjątek stanowią miasta z "niedoborem" podmiotów, ale położone w obszarze dobrej dostępności przestrzennej do dużego rynku pracy Poznania i stąd nie wykazujące większego bezrobocia.

Ożywienie gospodarcze miast dokonuje się drogą rozwoju sektora prywatnego. Stopień dominacji sektora prywatnego w miastach badanego układu wykazuje tendencję rosnącą. Gwałtowny przyrost prywatnych podmiotów gospodarczych spowodował, że w 1992 roku w zdecydowanej większości miast tego układu (w 23 miastach) udział sektora prywatnego był wyższy niż 90%.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że krzywa dynamiczna liczby prywatnych podmiotów w układzie miast wykazuje trend rosnący, ale podlega silnym wahaniom. Zbiorowość podmiotów nie powiększa się o liczbę nowozarejestrowanych podmiotów. W początkowej fazie rozwoju prywatyzacji jest wiele nietrafnych inicjatyw gospodarczych, które mechanizm rynku szybko eliminuje. Szacuje się, że firmy likwidowane stanowią prawie połowę liczby nowotworzonych małych i średnich firm prywatnych w poszczególnych latach. Bankrutują także niektóre istniejące już wcześniej zakłady, które nie są w stanie dostosować się do reguł gospodarki rynkowej⁹.

⁷ Wykładnik lokalizacji jest stosunkiem udziału miasta w liczbie podmiotów wszystkich miast do udziału w liczbie mieszkańców.

⁸ Do małych miast z "niedoborem" należą: Czarniejewo, Kłecko, Miłosław, Murowana Goślina, Ostroróg, Pobiedziska, Sieraków, Skoki, Stęszew, Obrzycko.

⁹ Przykładowo: w Poznaniu pod koniec 1991 roku działało 15 186 prywatnych podmiotów, w ciągu 1992 roku zarejestrowano 12 794 nowych firm, liczebność prywatnych firm pod koniec 1992 roku wynosiła zaś 21 329.

Tabela 2

Podmioty gospodarcze w miastach województwa poznańskiego (system REGON)

Miasta	Liczba podmiotów gospodarczych			Liczba prywatnych podmiotów gospodarczych			Liczba nowozarejestrowanych prywatnych podmiotów gospodarczych		
	1990	1991	1992	1990	1991	1992	1990	1991	1992
Poznań	10342	15987	22388	8406	15186	21329	8162	5834	12794
Gniezno	410	616	1058	262	520	952	351	307	467
Śrem	295	465	1048	217	421	997	290	282	302
Września	201	374	628	136	335	580	182	190	192
Swarzędz	239	426	648	205	407	627	217	157	658
Środa Wlkp.	177	289	609	112	254	568	176	152	168
Luboń	222	402	785	199	385	762	252	193	457
Szamotuły	259	331	626	192	289	579	198	117	206
Oborniki	183	295	606	124	259	563	168	177	183
Nowy Tomyśl	195	304	904	134	274	866	258	188	254
Mosina	126	187	330	102	175	314	142	75	59
Grodzisk Wlkp.	98	276	638	61	254	616	145	155	153
Murówana Goślina	67	123	185	50	113	173	59	62	48
Opalenica	61	98	348	41	85	333	95	72	104
Puszczykowo	176	273	427	156	257	415	145	93	241
Kostrzyn	65	114	237	52	104	227	61	67	53
Pobiedziska	44	85	119	23	74	106	47	43	48
Pniewy	50	87	170	32	75	157	45	44	55
Buk	39	69	294	23	61	285	76	65	101
Kórnik	48	81	247	29	64	227	59	57	53
Sieraków	38	66	86	18	53	72	28	22	16
Czempiń	36	69	183	22	60	173	54	40	38
Stęszew	48	92	128	26	79	108	42	36	86
Miłosław	20	34	52	9	26	43	14	12	14
Skoki	22	47	69	11	39	60	14	24	12
Lwówek	52	67	151	38	56	140	50	34	35
Rakoniewice	28	90	214	15	82	206	62	56	51
Klecko	19	25	35	7	16	22	9	6	11
Książ Wlkp.	29	38	111	16	31	102	38	23	18
Czarniejewo	14	24	32	3	18	26	8	7	11
Obrzycko	12	21	42	8	14	34	11	13	13
Ostroróg	11	18	42	1	12	34	7	10	18
Wielichowo	16	37	103	7	30	97	24	22	29
Dolsk	22	30	51	11	23	44	21	9	8
Ogółem	13664	21540	33594	10748	20131	31837	11466	8644	16956

Źródło: 1) Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa poznańskiego, 1990, 1991, 1992. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu.

2) Materiały niepublikowane Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

Ze względu na znaczącą rolę sektora prywatnego w gospodarce miast rozkład wartości wskaźnika podmiotów prywatnych *per capita* w układzie miast wykazuje dodatnią zależność ze wskaźnikiem nasycenia miast działalnością gospodarczą.

W układzie miast województwa poznańskiego występuje wysoki stopień koncentracji prywatnych podmiotów. Poznań o silnie wykształconym prymacie w regionalnym układzie miast, stanowiący koncentrację działalności gospodarczej, jest równocześnie głównym ośrodkiem prywatnej gospodarki. W latach 1990 - 1992 przy ciągle utrzymującej się dominacji Poznania zmniejszył się jednak udział tego miasta: w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych układu miast z 76% do 67% i w liczbie podmiotów prywatnych z 78% do 67%. Zarysowała się wyraźna tendencja do bardziej proporcjonalnego wzrostu liczby prywatnych podmiotów gospodarczych w małych miastach, które stworzyły korzystne warunki dla działalności gospodarczej. W powstawaniu tych firm prywatnych trudno jest na razie ustalić czynniki preferencji lokalizacyjnych. Ich lokalizacja jest najczęściej procesem losowym.

Hipoteza 2. Podatność na rozwój prywatnej przedsiębiorczości w układzie miast jest silnie zróżnicowana.

Wskaźnik nowozarejestrowanych podmiotów prywatnych na 1000 mieszkańców traktowany jako miara prywatnej przedsiębiorczości ujawnia podział miast na:

1) miasta o dużej aktywności, do których należą: a) Poznań i miasta jego aglomeracji, położone w sąsiedztwie miasta głównego: Swarzędz, Puszczkowo, Luboń; b) miasta małe w południowo-zachodniej i zachodniej części województwa (pozbawionej większych ośrodków miejskich), położone wzdłuż lub w pobliżu głównych linii komunikacyjnych skierowanych do granicy zachodniej państwa,

2) miasta mniej aktywne wschodniej części województwa poznańskiego do których należą: a) miasta średniej wielkości: Gniezno, Września o utrwalonej przemysłowej trajektorii rozwoju z względnie słabą skłonnością do przyswajania rynkowych reguł działalności gospodarczej oraz b) małe miasta położone w ich strefach wpływu.

Ten podział województwa na dynamiczny południowy-zachód i raczej stagnacyjny wschód jest zdeterminowany różnicami historyczno-kulturowymi i poziomu gospodarczego. Jednak na powstanie enklawy prywatnej przedsiębiorczości w miastach południowo-zachodniej części województwa wyraźny wpływ wywiera również bliskość granicy niemieckiej, która ułatwia kontakty indywidualne, zaopatrzenie materiałowe i handel oraz powstawanie spółek typu *joint ventures* i przyczynia się do dyfuzji zachowań prorynkowych.

Hipoteza 3. Struktura branżowa podmiotów prywatnych w miastach wykazuje dominację usług.

Struktura branżowa podmiotów prywatnych w związku ze wzrostem stopnia prywatyzacji gospodarki w wysokim stopniu nawiązuje do struktury branżowej całej gospodarki miasta. Ukształtowała się w okresie gwałtownego przyrostu podmiotów prywatnych w ciągu 1990 roku i utrwaliła w kolejnych latach. Jej charakterystyczną cechą pozostaje dominacja usług.

Strukturę branżową podmiotów prywatnych dla Poznania (wyraźnie wykształconą ze względu na dużą zbiorowość podmiotów w porównaniu z innymi miastami) przedstawia tab. 3.

Tabela 3

Struktura branżowa sektora prywatnego w Poznaniu
(w % ogólnej liczby prywatnych podmiotów gospodarczych)

	1990	1991	1992
przemysł	20.4	19.9	19.1
budownictwo	6.4	7.7	8.7
handel	53.7	51.0	49.4
pozostałe usługi	9.4	8.9	9.4

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa poznańskiego, 1990, 1991, 1992. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu.

Struktura nowozarejestrowanych prywatnych podmiotów w latach 1990 - 1992, rozpatrywana w podziale na dwa zagregowane działy gospodarki (przemysł i budownictwo, transport i usługi) wykazuje przewagę usług, ale kształtuje się nieco odmiennie w miastach średnich i Poznaniu, z tradycyjnymi funkcjami przemysłowymi, w porównaniu z małymi miastami o funkcjach usługowych. W miastach większych udział podmiotów przemysłu i budownictwa w ogólnej liczbie nowotworzonych podmiotów prywatnych wynosi około 25% i jest niższy niż w miastach małych (około 35%). Małe miasta mają ograniczony lokalny rynek zbytu na usługi konsumpcyjne i stąd nastawiają się na tworzenie małych zakładów o profilu produkcyjnym: przemysłowych i budowlanych.

Hipoteza 4. Zmiany strukturalne w gospodarce miasta zachodzące pod wpływem prywatyzacji polegają na przekształceniu struktury wewnętrznej branżowej i rodzajowej przemysłu i usług.

Celem uchwycenia tych zmian posługujemy się szczegółową statystyką nowozarejestrowanych podmiotów prywatnych w Poznaniu w kolejnych latach 1990, 1991, 1992¹⁰. Na podstawie tej informacji statystycznej dokonuje się wyboru najbardziej dynamicznych gałęzi i branż przemysłu i budownictwa tj. wykazujących co najmniej 50 nowozarejestrowanych zakładów w ciągu jednego z analizowanych lat.

Okazuje się, że w przemyśle dynamicznymi branżami są branże remontowe lub branże nastawione na produkcję artykułów powszechnego użytku, w obrębie głównych tradycyjnych gałęzi przemysłu miasta. Najważniejsze, wg liczby podmiotów i szybkiego wzrostu ich liczby w tym okresie, są: branża remontowa przemysłu elektrotechnicznego i elektronicznego oraz przemysłu środków transportu, drukarnie w przemyśle poligraficznym, branża meblarska w przemyśle drzewnym oraz przemysł odzieżowy. W budownictwie nowe podmioty tworzą się najczęściej w budownictwie ogólnym, budownictwie produkcyjno-usługowym i projektowaniu budowlanym.

Warto podkreślić, że tempo wzrostu podmiotów wybranych branż ściśle odpowiada dynamice całego zbioru nowoutworzonych podmiotów w przemyśle i budownictwie Poznania, co jest dowodem ich wysokiej reprezentatywności dla trajektorii przemysłowego rozwoju miasta.

W dziale usług analiza dynamicznych branż i rodzajów działalności (ze względu na zróżnicowaną specyfikę rozwoju) wymaga ich podziału na dwie grupy: 1) usługi tradycyjne wykazujące gwałtowny przyrost nowozarejestrowanych podmiotów, 2) usługi o charakterze innowacyjnym w strukturze usługowej miasta.

Eksplozję rozwoju wykazują prywatne placówki handlowe. W latach 1990, 1991, 1992 liczba nowozarejestrowanych placówek handlu detalicznego wynosiła 1441, 992, 4082 i handlu hurtowego - 3074, 1760, 1580. Charakter nowatorski w sektorze prywatnym mają placówki usług materialnych, powstające w związku z innowacjami technicznymi i zmianami warunków społeczno-politycznych. Należą do nich: jednostki usług informatycznych, firmy wydawnicze książek i prasy. W usługach prywatnych gospodarki komunalnej nastąpił gwałtowny wzrost liczby firm taksówkowych (głównie radio-taxi). W gospodarce mieszkaniowej wystąpił rozwój małych spółdzielni mieszkaniowych i biur pośrednictwa zamiany i sprzedaży mieszkań. W dziale oświaty, kultury i nauki największy liczebnie jest rozwój placówek kształcenia pozaszkolnego prywatnego (kursy dokształcające, kursy języków obcych). Wzrasta również liczba jednostek dystrybucji filmów, placówek rozrywkowych, pracowni artystycznych, powstały pierwsze prywatne studia radiowe i telewizyjne. Niewielka jest jeszcze liczba nowoutworzonych prywatnych szkół podstawowych i liceów, szkół wyższych oraz jednostek badawczo-naukowych. W dziedzinie ochrony zdrowia wystąpił gwałtowny i duży wzrost liczby prywatnych gabinetów lekarskich (w 1992 roku zarejestrowano 520 tego typu jednostek). Systematyczny jest również rozwój usług prawnych (adwokatura i notariaty) oraz wzrost liczby instytucji finansowo-kredytowych (banki) i zakładów ubezpieczeniowych. Z pozostałych rodzajów usług silny wzrost liczby nowych placówek wykazują usługi różne (obejmujące usługi reklamowe, tłumaczenia i kopiowanie), obsługa ruchu turystycznego, usługi w zakresie wypożyczania sprzętu, usługi porządkowe i dozoru mienia, usługi fryzjersko-kosmetyczne.

Z powyższej analizy wynika, że sektor prywatny stymuluje głównie rozwój handlu i decyduje o jego dominacji w strukturze usług miasta. Jednak proces prywatyzacji spowodował również silny rozwój usług o charakterze innowacyjnym i przyczynił się do wzrostu różnorodności usług w mieście.

Hipoteza 5. W procesie prywatyzacji usług w mieście dokonuje się całkowite lub częściowe przejęcie niektórych rodzajów usług, dotychczas wytwarzanych w sektorze państwowym, przez sektor prywatny.

Pierwszą grupę stanowią usługi, które całkowicie (lub prawie całkowicie) zostały opanowane przez sektor prywatny (np. handel i gastronomia, przedsiębiorstwa taksówkowe, obsługa ruchu turystycznego). Ich rozwój w sektorze prywatnym spowodował wzrost liczby i asortymentu usług, podniósł jakość, dostępność, a w przypadku handlu obwoźnego — względną taniość dóbr. Do tej grupy usług wchodzi usługi, których produkcja częściowo (np. handel detaliczny) lub całkowicie pozostawała w gestii państwa (np. wydawnictwa kartograficzne, wydawnictwa książek i prasy, usługi kserograficzne, reklama, notariaty).

Drugą grupę usług stanowią usługi, które mają charakter nowatorski w strukturze usług miejskich i powstały dopiero z inicjatywy prywatnych przedsiębiorców (np. usługi informatyczne, montaż anten satelitarnych, radio-taxi).

Trzecią grupę usług prywatnych stanowią usługi, które są komplementarne lub konkurencyjne w stosunku do usług tego rodzaju produkowanych w sektorze państwowym jako dobra publiczne lub quasi-publiczne. Są to usługi z zakresu ochrony zdrowia, których gwałtowny rozwój w sektorze prywatnym jest reakcją na niewystarczającą liczbę i niską jakość usług państwowych tego rodzaju oraz usługi oświatowe w formie prywatnych szkół państwowego, średniego i wyższego stopnia, o wyższym poziomie i lepszych warunkach nauczania niż w szkołach publicznych. Dalszy rozwój prywatnych usług medycznych i oświatowych hamuje jednak granica popytu, którą tworzy wysoki koszt tych usług, w dodatku w sytuacji, gdy usługi tego rodzaju w sektorze państwowym są jeszcze bezpłatne.

Przedstawione prawidłowości, zachodzące w procesie prywatyzacji usług Poznania są w okresie transformacji gospodarczej charakterystyczne również dla innych miast Polski tej wielkości i nie wyróżniają się specyfiką regionalną. Przeprowadzenie analogicznej analizy dla średnich i małych miast badanego układu nie jest celowe i możliwe z uwagi na małą zbiorowość nowozarejestrowanych podmiotów prywatnych, odpowiadającą tej skali miast.

4. Wnioski

1. Prywatyzacja gospodarki w miastach województwa poznańskiego może prowadzić do stopniowego zmniejszenia rozpiętości wewnątrzregionalnych i jest impulsem dla rozwoju małych miast.

2. Sektor prywatny rozwija się głównie w usługach.

3. Rozwój usług prywatnych w miastach zwiększa ich dostępność, różnorodność i równocześnie kształtuje wysoki stopień dominacji handlu w strukturze usług.

4. Rozwój usług w procesie prywatyzacji wzmacnia funkcję usługową miast. W związku z tym może złagodzić skutki spadku produkcji przemysłu w miastach umożliwiając przesunięcia pracowników z przemysłu do usług.

PRIVATIZATION IN THE TOWNS OF THE POZNAŃ REGION

S u m m a r y

The article presents the analysis of the process of privatization in the towns of the Poznań Region in the years 1990 - 1992. The research consists in formulating and verifying the following

preliminary hypotheses: (1) the economic revival connected with privatization plays an important role in diminishing the differences in the development of towns in the Poznań Region; (2) susceptibility to the growth of private entrepreneurship in the particular towns is strongly diversified; (3) services play a dominant role in the branch structure of the private sector; (4) structural changes in a town's economy taking place under the influence of privatization consist in the transformation of the branches and kinds of industry and services; and (5) some types of services, previously offered by the state sector only, are being taken over by the private sector.